

Юридичні науки

УДК 343.3/.7

Собуцька Олександра Андріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Собуцкая Александра Андреевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sobutska Olexandra

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Шульженко Надія Володимирівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шульженко Надежда Владимировна

кандидат юридических наук, ассистент кафедры криминального права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Shulzhenko Nadiia

PhD in Law, Assistant of the Department of Criminal Law

Yaroslav Mudryi National Law University

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТАТТЕЮ 126-1

КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПО СТАТЬЕ 126-1

УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ

CRIMINAL LIABILITY UNDER ARTICLE 126-1 OF THE CRIMINAL

CODE OF UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена проблемі домашнього насильства, проводиться аналіз положень, які передбачені національним

законодавством, а також новел Кримінального кодексу України (далі- КК України). Доповнення до КК України відбулися у зв'язку із імплементацією норм Стамбульської Конвенції від 11.05.2011 р. до національного законодавства України, відповідно до КК України щодо боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством.

Ключові слова: кримінальне законодавство, домашнє насильство, Стамбульська конвенція, протидія домашньому насильству.

Анотація. Стаття посвячена проблеме домашнього насилія, проводиться анализ положений, предусмотренных национальним законодавством, а также новел Уголовного кодекса Украины (далее- УК Украины). Дополнение к УК Украины состоялись в связи с имплементацией норм Стамбульской Конвенции от 11.05.2011 в национальное законодательство Украины, соответственно к УК Украины, по борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием.

Ключевые слова: уголовное законодательство, домашнее насилие, Стамбульская конвенция, противодействие домашнему насилию.

Summary. The article deals with the problem of domestic violence, analyzes the provisions stipulated by national legislation, as well as the amendments to the Criminal Code of Ukraine. Amendments to the Criminal Code of Ukraine were made in connection with the implementation of the provisions of the Istanbul Convention 11.05.2011 to the national legislation of Ukraine, namely the Criminal Code, on combating violence against women and domestic violence.

Key words: criminal law, domestic violence, the Istanbul Convention, counteracting domestic violence.

Актуальність. На сьогодні одним із найбільш прогресивних та ефективних засобів протидії домашньому насильству є Стамбульська Конвенція 11 травня 2011 року [9]. Варто зазначити, що проблема

домашнього насильства займає одне з першочергових завдань, які потребують вирішення суспільством та державою. Тому, як один із засобів такого реагування, спрямований на вирішення зазначених проблем, є імплементація взятих державою зобов'язань у національне законодавство, у тому числі і кримінальне, які передбачені Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12. 2017 р. № 2229-VIII (далі – Закон України від 07.12. 2017 р. № 2229-VIII) [3] та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII (далі – Закон України 06.12.2017 р. № 2227-VIII) [10]. Така практична реалізація взятих державою зобов'язань, показує її пріоритетний вибір у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство вважається серйозною проблемою в кожній країні, де вивчається це питання. Таке небезпечне явище відоме і сучасному українському суспільстві, що підтверджується даними соціологічних опитувань населення України, за яким майже половина населення відчула на собі різні форми насильства [8, с.280]. Останні зміни у КК України були зумовлені прийняттям ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 (далі- ЗУ). Згідно з пояснювальною запискою метою закону є узгодження положень чинного законодавства України у сфері протидії домашньому насильству та насильству стосовно жінок та адаптування його до європейських стандартів, що забезпечують підготування бази для ратифікації, передбаченої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2015 №450-р, Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 р. [1]. В результаті з'явилися нові законодавчі положення, до яких належать доповнення КК України розділом XIII-1

«Обмежувальні заходи», в якому передбачені заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство; доповнення КК України ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство», також доповнення КК України ст. 151-2 КК України «Примушування до шлюбу», доповнення КК України ст. 153 КК України «Сексуальне насильство» тощо [2].

Відповідно до статті 126-1 КК України під домашнім насильством розуміють умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2].

Як зазначає А.А. Вознюк, що відповідна кримінально-правова норма породжує більше проблем, ніж вирішує, оскільки: 1) є не чітко визначена диспозиція, яку можна тлумачити по-різному; 2) ст.126-1 КК України не охоплює переважну більшість випадків домашнього насильства, яке криміналізоване в інших статтях закону про кримінальну відповідальність; 3) для визнання злочину домашнім насильством необхідно, щоб відповідні дії вчинялися систематично, що не дає можливість цій кримінально-правовій нормі ефективно виконувати функцію запобігання цим злочинам; 4) у разі кваліфікації злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, за сукупністю існує висока вірогідність порушення принципу *non bis in idem* [11].

Об'єктом злочину є здоров'я і нормальний психологічний стан особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність. Проте, детальний аналіз диспозиції дає зрозуміти, що основний об'єкт не обмежується лише здоров'ям людини, що дозволяє задуматися про правильне місцерозташування даної статті в кодексі.

Цьому складові злочину притаманний спеціальний потерпілий. Ним можуть бути: один з подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою винний перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах. В статті 3 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено вичерпний перелік тих осіб, на кого поширюється насильство, незалежно чи проживають вони разом.

Об'єктивна сторона – фізичне, психологічне або економічне насильство. Більше того, законодавець вказує, що такі види насильства призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [11].

У ст. 1 ЗУ під домашнім насильством розуміється діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3]. Таким чином в даній нормі, домашнє насильство включає в себе чотири види: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство, які, в свою чергу, утворюють основний зміст такого насильства.

Проте, порівнюючи поняття «домашнє насильство» в статті 126-1 та у Законі, в першому випадку ми не бачимо такої складової як «сексуальне насильство». Отже, виникає певне протиріччя між даними нормами і питання про те, чи варто доповнити об'єктивну сторону статті в КК України такою ознакою, як «сексуальне насильство».

Суб'єкт злочину – спеціальний. Ним може бути член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває у сімейних або близьких відносинах.

У пояснювальній доповіді до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11.05.2011, а саме в пункті 42 зазначено, що домашнє насильство може бути двох видів: 1)) насильство у стосунках інтимних партнерів – з боку теперішнього чи колишнього чоловіка чи дружини або партнера (особи, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних чи близьких відносинах) і 2) насильство у стосунках між поколіннями – зазвичай батьками і дітьми або дідами (бабами) й онуками. Останнє може мати місце з боку особи до своєї дитини, батька чи матері (жорстоке поводження з особами похилого віку) або насильство в стосунках між будь-якими іншими двома чи декількома членами сім'ї різних поколінь і, знову ж таки, спільне проживання потерпілого та правопорушника не вимагається [4].

Отже, виникає питання щодо розуміння поняття близьких осіб. Визначення даному поняттю, ми можемо знайти у ст.1 Закону України "Про запобігання корупції". Звідси ми можемо виділити таку категорію осіб зазначених в п.б ч.1 ст. 1 цього закону : будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [5]. Проте такі ж ознаки притаманні і «близьким родичам та членам сім'ї», визначення яких надано в статті 3 Кримінального Процесуального Кодексу України. Тому, на мою думку, у визначенні близьких осіб не повністю охоплено усіх можливих і на практиці будуть виникати труднощі. Наприклад, до близьких

осіб можна віднести близьких друзів, яких теж з особою може поєднувати спільне майно, проживання, побут.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом. Більше того, варто зазначити, що для наявності складу злочину умисел повинен бути систематичним. Проте, тлумачення терміну «систематичності» не надається. Науковці О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк висвітлили свою позицію щодо цього питання і визначили, що злочин вважається вчиненим з моменту хоча б однієї з форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, в результаті чого настав хоча б один із зазначених у законі наслідків. При цьому немає значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в терміновому заборонному приписі, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Звісно, для доказування факт документування має значення, але не більше ніж інші передбачені законом докази (свідчення потерпілих, свідків, висновки експертиз тощо) [7, с. 78].

Саме на ознаку систематичності звертає увагу Оболонський районний суд м. Києва, який вперше виніс вирок в столиці, за яким чоловіка було визнано винним за ст. 126-1 КК України. Зазначається, що засуджений в період з 03.06.2019 по 19.09.2019, був неодноразово притягнутий до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства відносно своєї цивільної дружини, систематично, на протязі тривалого часу вчиняє домашнє насильство відносно останньої, які виражаються у фізичному, психологічного насильстві, в результаті чого, засуджений завдає систематичні фізичні та психологічні страждання потерпілій [12].

При кваліфікації слід розмежовувати положення статті 126-1 КК України від норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі-КУпАП) 173-2 статті, тому що в деяких моментах виникає конкуренція між написаним. Таким чином, адміністративна відповідальність настає за вчинення домашнього насильства, насильства за

ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [6]. Відмінність перш за все полягає у самому протиправному діянні, так як кримінальна відповідальність виникає за вчинення домашнього насильства, в той час, коли КУпАП передбачає відповідальність і за насильство за ознакою статі. Насильство у статті 173-2, так як і в 126-1 вчиняється у спосіб фізичного, психологічного чи економічного характеру але наслідками такого насильства можуть бути лише: а) шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, яка – саме з метою відмежування її від шкоди, визначеної у ст. 126-1 КК – не охоплюється поняттям «фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи» або б) сама по собі можливість настання (а не реальне настання) будь-якої шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [7, ст. 79-80]. Частиною 2 ст. 173-2 КУпАП передбачено відповідальність за ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною 1 цієї статті, що означає порушення цієї норми вдруге. Стаття 173-2 не має ознак систематичного вчинення правопорушення, притаманного ст.126-1 ККУ. Тому, на мою думку, варто правильно визначити поняття «систематичності», за яке передбачена кримінальна відповідальність. Отже, з вище викладеного, можна зробити висновок, що покарання є суворіше за вчинення домашнього насильства щодо дружини (чоловіка) або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких

відносинах, ніж до зовсім випадкової особи, яка не має жодного відношення до кривдника.

Висновок. Таким чином, зрушення і запровадження новацій в законодавстві щодо протидії домашньому насильству в Україні відбуваються, але існує ще низка питань, які потребують певних поправок чи рекомендацій. Перш за все, варто звернути увагу на Стамбульську Конвенцію, яку Україна підписала, але ще досі не ратифікувала, а це є великою прогалиною в законодавстві, якщо говорити про євроінтеграційні процеси. Також, потрібно звести у відповідність між собою ознаки «домашнього насильства», які наводяться у Кодексах та законах, мінімізувати конкуренцію між собою положень Кримінального Кодексу та КУпАПу. Стаття 126-1 КК України також потребує уточнень і ширшого тлумачення а саме поняття «систематичності», для розмежування вказаного складу злочину від схожого складу правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП. Конкретизації змісту форм об'єктивної сторони цього злочину.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 14.05.2015 № 450-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/450-2015-%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2229-19>
4. Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11.05.2011 (п. 42).

5. Про запобігання корупції Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-21)
Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10>
7. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.
8. Пивоваров В. В., Ілліна А. В. Кримінологічний аналіз законодавства про запобігання і протидію домашньому насильству / В. В. Пивоваров, А. В. Ілліна // Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1. С. 280–284.
9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011.
URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251?an=2>
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 06.12.2017 № 2227-VIII URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2227-19/sp:java->
11. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. Форум Права, 55(2).6–14. 2019.
URL: https://forumprava.pp.ua/files/006-014-2019-2-FP-Voznyuk_3.pdf
12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85407744>